

УДК 631.15

М.О. Орликовський

аспірант

Державний агроекологічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано сучасну систему управління агропромисловим комплексом, визначені основні пріоритети щодо її подальшого удосконалення, опрацьовано методологічні і методичні засади державного управління АПК, науковообґрунтована сутність впливу державного управління на розвиток агропромислового комплексу та встановлені основні шляхи виходу регіону з аграрної кризи в умовах перехідної економіки.

Постановка проблеми

Агропромисловий комплекс Житомирщини історично є одним із ключових у структурі економіки Полісся. Це зумовлено географічним положенням, сприятливими кліматичними умовами, високою родючістю ґрунтів, достатністю опадів, сонячної енергії та тепла.

Побудова ефективної системи управління агропромисловим комплексом регіону вимагає зміни акцентів і пріоритетів в управлінській діяльності, удосконалення поділу праці у сфері управління на всіх рівнях ієрархічної системи й надання їй функціональної спрямованості, що врешті повинно сприяти підвищенню професійного рівня управління економікою АПК та зростанню його ефективності.

Організаційно-управлінська реформа в агропромисловому комплексі, формування нових підходів щодо удосконалення системи управління АПК є об'єктивною умовою ефективного і раціонального розвитку сільського господарства Житомирського регіону.

Актуальність теми зумовлена роллю, яку відіграє процес управління у реформуванні агропромислового комплексу на базовому рівні, а також першочерговими завданнями, поставленими перед регіональними державними адміністраціями з практичної реалізації державної аграрної політики.

Проблема управління процесами в агропромисловому комплексі розглядається переважно на загальнодержавному рівні. Практично відсутні дослідження, в яких би цілісно й комплексно аналізувались процеси управління агропромисловим комплексом на регіональному рівні. Необхідність в даному дослідженні зумовлена тим, що загальні напрями і пріоритети реформування процесу управління в агропромисловому комплексі визначаються на загальнодержавному рівні, а принципи,

механізми їх практичного втілення є прерогативою регіональних державних адміністрацій.

Водночас суттєвим чинником, який стримує ефективний розвиток сільського господарства, все ще залишається недостатність наукового вирішення питань удосконалення організації та методів державного управління. Отже, необхідність поглибленого наукового розроблення проблем державного управління аграрною сферою та їх практичне значення свідчить про актуальність даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Вагомий внесок у дослідження загальнотеоретичних проблем управління агропромисловим комплексом зробили вітчизняні вчені – Трегобчук В.М. [11], Лукінов І.І. [5], Онищенко О.М. [6], Саблук П.Т. [8,9], Юрчишин В.В. [13]. Теоретичні, методичні та прикладні аспекти даної проблеми дістали значного розвитку в роботах Андрійчука В.Г. [1], Гайдуцького П.І. [2], Лисицького А.С. [4], Месель-Веселяка В.Я., Ревенко М. [7], Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. [12] та інших.

Виходячи з об'єктивних умов трансформації управлінських відносин в сільському господарстві, ці питання мають особливу актуальність. Проте цілий ряд актуальних проблем вимагає більш ґрунтовного дослідження. Серед них ті, що стосуються теоретичних і методологічних аспектів розвитку та функціонування АПК в ринкових умовах, науково-організаційних основ державного управління АПК, його планування і менеджменту та входження агропромислового сектора України у світовий економічний простір.

Метою дослідження є опрацювання методологічних і методичних засад державного управління агропромисловим комплексом, науково-теоретичне обґрунтування сутності впливу державного управління на розвиток агропромислового комплексу і встановлення шляхів виходу регіону (на прикладі Житомирської області) з аграрної кризи в умовах перехідної економіки а також підвищення ефективності системи менеджменту в АПК на різних ієрархічних рівнях управління через удосконалення структури управління, систематизацію управлінських функцій.

У зв'язку з цим було розглянуто ряд факторів, які здійснюють безпосередній вплив на процес управління АПК, досліджено процеси, котрі відбуваються в економічному житті даного комплексу.

Методологія дослідження

Теоретичною та методологічною основою даного дослідження були базові положення економічної науки, методичні підходи вітчизняних та зарубіжних учених до проблеми управління, сучасна парадигма менеджменту, наукові концепції стабільного розвитку економіки АПК.

При дослідженні використовували методи *системно-структурного і порівняльного* аналізів, що дали змогу характеризувати залежність управлінської діяльності від впровадження елементів ринкового механізму господарювання; *монографічний* метод, за допомогою якого опрацьовано ряд літературних джерел та статистичних документів; методи *моделювання та прогнозування* – при побудові оптимальних структур управління в галузях АПК на різних ієрархічних рівнях та прогнозуванні динаміки функцій управління.

Дане дослідження базується на законодавчих актах України, Указах Президента України, нормативних, інструктивних і методичних документах Міністерства аграрної політики, в яких висвітлюється хід і наслідки аграрної реформи, стратегія розвитку агропромислового виробництва. Вихідною інформацією послужили дані Управління з питань економіки Житомирської облдержадміністрації.

Результати дослідження

Сільське господарство завжди було і залишається однією з базових галузей народного господарства багатьох країн. Особливу роль аграрний сектор відіграє в Україні: тут зайнято п'яту частину працюючих в усіх сферах економічної діяльності, зосереджено майже чверть виробничих фондів. На сільське господарство припадає близько 20 % валового продукту. (Для порівняння: в агропромисловому комплексі країн Східної Європи зосереджено від 20 до 30 % основних виробничих фондів і трудових ресурсів, виробляється від 25 до 40 % валового продукту (в Угорщині сільське господарство і харчова промисловість виробляють 30 % національного прибутку, у Польщі – 25 %). Тому питання управління агропромисловим комплексом в багатьох країнах, у тому числі в Україні, має надзвичайно важливе значення.

Втрата важелів управління народним господарством України особливо негативно відобразилася на агропромисловому комплексі країни як найбільш складній системі, функціонування якої відбувається під впливом закономірностей економічного, соціального і біологічного характеру. В значній мірі це пов'язано з відсутністю структур управління, адекватних складності управлінської системи, а також необхідних для цього стратегій, концепцій і програм розвитку, що у свою чергу, призводить до нерационального використання наявних фінансових ресурсів.

Основною ланкою в системі забезпечення стратегії розвитку агропромислового комплексу, на наш погляд, повинні стати органи управління на регіональному рівні, діяльність яких щодо виконання оперативних і стратегічних завдань варто розмежувати. Реконструкція системи управління регіональними АПК на основі розмежування функцій і освоєння методів стратегічного планування вимагають відповідного розподілу бюджетних засобів. При цьому засоби регіональних аграрних бюджетів доцільно розподіляти за двома основними напрямками:

безпосередньо у виробничу систему (підприємства АПК) та на підтримку відповідного стану локального зовнішнього середовища (сільської місцевості). У кожному з названих напрямів формуються *оперативний* і *стратегічний* бюджети.

Стратегічний бюджет підтримки підприємств АПК буде призначатися для кредитування придбання основних засобів і фінансування регіональних програм, а *оперативний* – для кредитування поповнення оборотних коштів, дотацій на продукцію і компенсації витрат, поповнення фонду страхування. Засоби стратегічного бюджету, що призначаються на підтримку розвитку сільської місцевості, необхідно направляти на створення нових робочих місць, розвиток кооперації господарств населення і селянських (фермерських) господарств, а оперативного бюджету – концентруються головним чином на фінансовому забезпеченні процесу річного господарського обороту в присадибних господарствах населення (постачання засобів виробництва, забезпечення збуту, допомога у виконанні сезонних робіт). Таким чином, оперативна частина регіонального бюджету буде розподілятися відносно рівномірно між підприємствами АПК і сільськими адміністративними районами, з деяким пріоритетом у виділенні засобів тим з них, що розташовані в несприятливих природно-кліматичних умовах. У той же час засоби, призначені для розвитку АПК України, концентруються в тих підприємствах і в тих сферах діяльності, де від них буде отриманий максимальний ефект. У нових ринкових умовах система управління повинна розглядатися як сукупність державного, господарсько-економічного управління і місцевого самоврядування з чітко розподіленими функціями по вертикалі та горизонталі.

Для удосконалення управління агропромисловим комплексом України необхідно чітко визначити склад агропромислового комплексу як об'єкта державного управління і регулювання.

Аналіз системи управління АПК України і регіонів показав, що ця система є надмірно громіздкою, багатоступеневою, з великою кількістю адміністративного апарату. Все це створює передумови для нерационального адміністрування та прийняття не завжди обґрунтованих рішень. Крім того, відомча роз'єднаність в управлінні не сприяє забезпеченню матеріально-технічного постачання господарств вирішенню завдань щодо ліквідації тіньового сектора. На сучасному етапі виникає об'єктивна необхідність формування якісно нової моделі управління АПК, яка б забезпечувала проведення єдиної загальнодержавної політики в агропромисловому секторі, узгодження дій між відомствами й організаціями, що входять в АПК. Ринкові методи управління АПК повинні передбачати чіткий розподіл компетенції і відповідальності між різними рівнями управління та орієнтуватися на поєднання централізованого регулювання АПК з самостійністю та ініціативою сільськогосподарських й інших підприємств у вирішенні усіх питань виробництва і збуту агропромислової продукції.

Основою формування сучасної моделі управління АПК має стати регіональний рівень (область, район). Це зумовлено необхідністю ефективного використання аграрного ресурсного потенціалу та зростання ролі органів самоврядування. Регіональна модель управління АПК повинна бути багаторівнева і формування її слід здійснювати за такими основними напрямками: становлення єдиної наскрізної системи госпрозрахункових відносин з перенесенням центру ваги в ній на господарські структури та асоційовані об'єднання, підприємства тощо; переведення міжгалузевих зв'язків в АПК з бартерних на товарно-грошові відносини; впровадження більш досконалих фінансово-кредитних і цінових важелів; прискорення розвитку різних приватно-орендних форм організації агропромислового виробництва; охоплення повною мірою госпрозрахунковими відносинами кооперативних утворень тощо.

Основою нової моделі управлінської системи є відносини між її елементами, що пов'язані між собою і створюють відповідну цілісність, єдність. У зв'язку з цим, важливо провести раціональний розподіл функцій між різними рівнями управлінської ієрархії, які б були спрямовані на реалізацію завдань розвитку (стабілізації), поточну координацію та створення централізованих резервів і фондів. Такі методологічні підходи до функціональних засад побудови системи управління АПК дають можливість сконструювати модель управлінського органу на обласному рівні, забезпечивши йому необхідну гнучкість, здатність більш динамічно реагувати на зміни господарської ситуації [14].

Впровадження програми формування організаційно-виробничої структури АПК Житомирської області вимагає адекватних кроків у реформуванні органів держуправління. Органи Головного управління сільського господарства і продовольства Житомирської обласної державної адміністрації і управлінь (відділів) сільського господарства і продовольства районних державних адміністрацій повинні стати ключовими ланками в механізмі впровадження рекомендацій і формування державної програми.

Управління на місцевому рівні представлено обласними й районними державними адміністраціями. Управлінські зв'язки в адміністраціях мають вертикальний характер, лінійно-функціональну систему управлінських відносин. Заступники голови адміністрації підпорядковуються безпосередньо голові державної адміністрації, але отримують розпорядження та вказівки й від керівників вищестоячої адміністрації, координують діяльність відповідних підрозділів державної адміністрації згідно розподілу функціональних обов'язків. Функції головного управління агропромислового розвитку Житомирської обласної державної адміністрації полягають в координації діяльності підприємств, установ, організацій системи АПК, районних управлінь сільського господарства і продовольства. Функції обласного управління АПК і їх взаємозв'язок відображені на рис. 2.1.

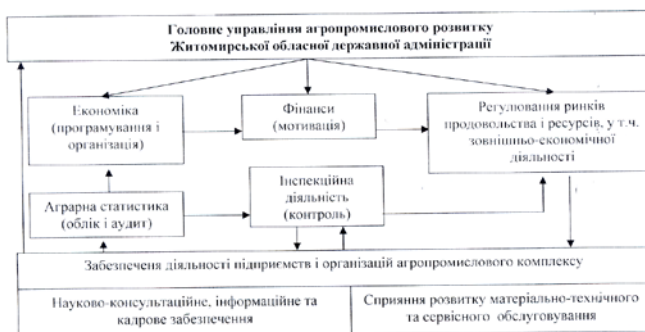

Рис. 2.1. Взаємозв'язок функцій обласного управління АПК

Управління агропромисловим комплексом Житомирської області здійснюється структурним підрозділом Обласної державної адміністрації – головним управлінням агропромислового розвитку Житомирської обласної державної адміністрації (Управління АПК). Крім того, в структурному підрозділі Управління економікою і власністю є відділ АПК і сектор переробної і комбікормової промисловості при відділі промисловості і ринкових відносин. Таким чином, для потреб обґрунтованого управління економікою області і, відповідно, агропромисловим комплексом ведеться робота в двох напрямках. Управління АПК при Облдержадміністрації налічує 10 відділів (рис. 2.2), сектор соціальної сфери і будівництва, сектор режимно-секретної діяльності, Інспекцію у справах і якості сільськогосподарської продукції та автопарк. Нижчою керівною ланкою є Управління АПК при райдержадміністраціях. Обласне Управління АПК, відповідно до типового положення про Управління АПК, що затверджене Кабінетом Міністрів України, забезпечує проведення в життя державної політики у сфері сільського господарства, садівництва, виноградарства, харчової, переробної та виноробної промисловості.

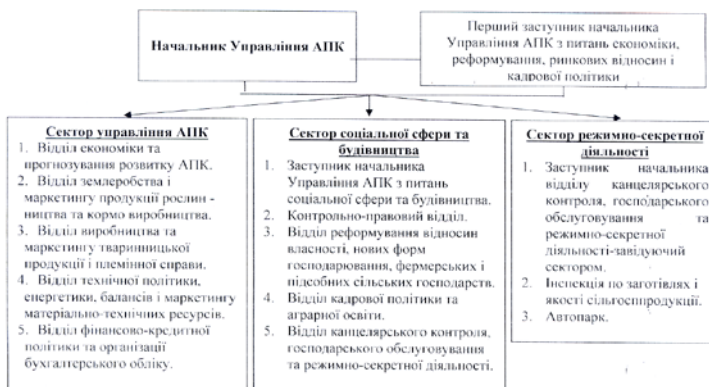

Рис. 2.2. Структура Управління АПК у Житомирській облдержадміністрації

Структура районного управління АПК має подібну до обласної організаційну структуру, відмінність лише в меншій кількості посад в кожному з підрозділів. Районне Управління АПК виконує аналогічні функції і сприяє ефективному функціонуванню обласного Управління.

Всі вищеперераховані структури виконують подібні завдання з єдиною відмінністю – різні проміжні споживачі інформації. В кінцевому рахунку одна і та сама інформація, що являє собою підґрунтя для прийняття управлінських рішень на рівні облдержадміністрації чи міністерств, використовується для розробки спільної програми розвитку Житомирської області і України взагалі.

З метою посилення ролі Міністерства аграрної політики України в проведенні єдиної аграрної політики необхідно встановити (в розумних межах) вертикаль виконавчої влади в системі АПК від державного до районного рівня.

Необхідно прийняти відповідні нормативні акти, що дозволять впорядкувати статус державних органів управління АПК. При цьому мова не повинна йти про те, щоб органи управління АПК України були цілком підзвітні Міністерству аграрної політики. Варто встановити два види зв'язків супідрядності: функціональні (координаційні), що мають рекомендаційний характер, а також прямі (розпорядницькі).

На принципах останніх повинні функціонувати, насамперед, контрольно-інспекційні служби. Крім того, органи управління АПК України повинні мати пряму співвідповідність з питань реалізації державних програм, інформаційного забезпечення, виконання законів і ряду інших програм, що мають загальнонаціональне значення. Руйнування системи управління АПК призвело до різкого зниження організації управління на регіональному рівні, появи неорганізованих систем управління, нездатних дозволяти і переборювати протиріччя, що нарастають у виробничій, економічній, фінансовій і соціальній діяльності господарюючих суб'єктів.

Виходячи з основних завдань, що стоять перед регіональним АПК груп функцій державного управління АПК, пропонуємо сформулювати наступні структурні підрозділи:

- стратегія розвитку регіонального АПК і формування регіональної політики з комплексного розвитку АПК;
- державна науково-технічна політика в проведенні аграрної реформи і державне регулювання аграрного ринку;
- структурна перебудова агропромислового виробництва, формування ринкових відносин і розвиток агропідприємництва;
- сприяння інтеграції науки та агровиробництва;
- продовольче забезпечення населення даного регіону.

Освоєння ринкових економічних відносин не виключає, а навпаки – підвищує значення управління агропромисловим комплексом.

Щоб вижити в сучасних умовах і забезпечити власний розвиток потрібні спільні погоджені дії сільських товаровиробників і їхніх партнерів по агропромисловому комплексу. Найбільш реальним шляхом здійснення цієї мети є створення різних об'єднань і спільних підприємств, які зможуть забезпечити не тільки виробництво, переробку, але й обов'язкову реалізацію продукції, а також розвиток територій адміністративних районів.

Ці формування беруть на себе функції господарсько-економічного управління сільськогосподарськими, агросервісними й іншими підприємствами, що входять в об'єднання, шляхом перерозподілу акцій, внесків у статутний капітал створених формувань.

Віднесення районних управлінських структур сільського господарства до рівня місцевого самоврядування штучно обриває вертикаль державного управління та ускладнює реалізацію єдиної аграрної політики. У цьому зв'язку доцільно здійснити повернення районних управлінських структур сільського господарства в систему органів державного управління. Для цього потрібно внести виправлення в Конституцію України і Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні".

Істотним недоліком діючих нормативних актів і рекомендацій є відсутність чітких положень про особливості організації управління, властивій тій чи іншій формі господарювання. Навіть працівники районних і обласних управлінських структур сільського господарства, не говорячи вже про керівників і фахівців підприємств, як правило, погано орієнтуються в цих питаннях. Тому кардинальних змін у системі управління навіть у випадку принципових перетворень відносин власності не відбувається.

Даючи оцінку існуючим системам управління в сільськогосподарських підприємствах, можна виділити *три форми* внутрішньогосподарського управління: *централізовану* на рівні підприємства з невисоким рівнем самостійності первинних виробничих підрозділів; *децентралізовану*, коли основні управлінські функції делеговані колективами виробничих і обслуговуючих підрозділів і, нарешті, *проміжну*, коли кожен підрозділ сам розпоряджається своїми доходами, а керівництво підприємством виробляє правила "ринкової гри". В нових організаційно-правових формах виробництва необхідно дотримуватися принципу мінімізації рівнів управління. На наш погляд, це найбільш доцільна дворівнева система управління.

У системі управління агропромисловим виробництвом особливе місце займає місцеве самоврядування, що формується винятково за територіальними ознаками. Без розвитку місцевого самоврядування не можна успішно здійснювати земельну й аграрну реформу.

Навіть короткий перелік проблеми трьох основних типів управління агропромисловим комплексом показує, що для ефективного управління

аграрним сектором в умовах ринкової економіки необхідна розробка наукових основ і спеціальної державної програми (концепції) розвитку єдиної системи управління АПК на основі поєднання всіх сформованих типів і форм управління в АПК, що повинні містити в собі системи конкретних цілей, завдань і функцій як державного, так і регіонального рівнів, їхнього взаємозв'язку і підлеглості різних організаційних структур, сполучення галузевих і територіальних принципів управління, систему суб'єктів і об'єктів державного, господарсько-економічного управління в АПК і місцевого самоврядування. Але запорукою успішного здійснення аграрних перетворень у сільському господарстві України є усвідомлення суспільством їх необхідності та переваг, які можуть бути одержані в результаті даних перетворень [15].

У системі управління АПК насамперед необхідно більш чітко обґрунтувати функції органів державного управління, перерозподілити їх на користь Міністерства аграрної політики України, який повинен стати головним органом управління АПК, мати необхідні для цього права і фінансові ресурси, нести відповідальність за розвиток аграрного сектора економіки країни. Важливим представляється побудова вертикалі державного керування, посилення взаємодії державного і регіонального рівнів.

Протягом найближчого десятиліття варто створити систему інформаційно-консультаційного обслуговування АПК, доступну для всіх учасників аграрного ринку.

На першому етапі вона повинна працювати переважно за підтримки держави, у наступному – на госпрозрахунковій основі.

До останнього часу в агропромисловому комплексі була відсутня єдина система доведення до сільгосптоваровиробників інформації про науково-технічні досягнення і передовий виробничий досвід. Удосконалення механізму поширення нових знань і технологій залишається однією з найбільш актуальних завдань інформаційно-консультаційної служби АПК України.

Система державного управління і підтримки агропромислового комплексу наразі не спрацьовує, отже, потрібно її серйозне удосконалення. Виділяють ряд принципів, на яких повинна базуватися система державної підтримки сільського господарства:

- сільськогосподарським товаровиробникам необхідно працювати на основі самофінансування, заходи підтримки з боку держави для забезпечення нормальних економічних умов господарювання є лише додатковими;
- субсидії, дотації, пільги й інші регулюючі важелі й інструменти повинні орієнтувати товаровиробників на більш ефективне господарювання.

Для того, щоб враховувати регіональні особливості й умови, стимулювати пріоритетні напрямки розвитку виробництва, формувати нові організаційно-правові форми господарювання, виключати непродуктивні витрати – систему державного управління і підтримки варто будувати за цільовими програмами.

Правильність такого підходу підтверджує світовий досвід, зокрема досвід США, де держава здійснює широку фінансову підтримку сільському господарстві шляхом субсидіювання [16].

Активно застосовується програмний підхід і в країнах ЄС, де він став одним з визначальних чинників спільної аграрної політики. Особливого значення набувають урядові аграрні програми, які передбачають проведення послідовних і цілеспрямованих заходів, зорієнтованих на вирішення конкретних проблем у контексті реалізації першочергових завдань функціонування та розвитку аграрного сектора.

Удосконалення системи державного управління агропромисловим комплексом передбачає широкий за змістом, часом та простором, комплекс заходів. Ефективність цієї перебудови в значній мірі буде залежати від узгодженості та системності змін в цілому в економіці України.

Висновки

1. Удосконалення системи управління АПК в Україні і регіоні зокрема, в першу чергу, повинно відбуватися на основі належного теоретичного забезпечення. На державному рівні ці функції може виконувати Міністерство аграрної політики, яке має зосередити повноваження з планування, фінансово-кредитного регулювання, контролю, обліку та аналізу господарської діяльності в АПК. На регіональному рівні аналогічні функції слід покласти на обласні агропромислові управління, які, крім того, мають здійснювати координацію інвестиційних процесів. Функції управління матеріально-технічним забезпеченням у регіонах доцільно передати кооперативним об'єднанням, які б мали матеріально-виробничі та функціональні підрозділи. Зрештою система управління АПК повинна орієнтуватись на досягнення факторної збалансованості агропромислового виробництва й оптимізацію пропорцій між окремими чинниками, що досягається на основі узгодження приросту виробництва продукції та динаміки певних чинників.
2. Децентралізація управління, приватизація державної та колективної власності ще не забезпечують реалізації потужного потенціалу українського сільського господарства, що призводить до істотного послаблення конкурентних позицій не лише на зовнішньому, а й на внутрішньому ринках. Саме тому на сучасному етапі пріоритетного значення набирає глибоке переосмислення теорії і практики розвитку агропромислового виробництва, докорінна зміна методологічних

підходів до управління та організації АПК в принципово нових умовах господарювання.

3. На сучасному етапі більшість країн світу розвивають агропромислове виробництво саме на засадах регіоналізму, дедалі активніше розширюючи повноваження, права та відповідальність регіонів у координації та регулюванні процесів агропромислового виробництва. Такий підхід безпосередньо пов'язаний з втіленням у систему господарських відносин в АПК регіонального менеджменту. Останній має охоплювати стратегічне планування, організацію, мотивацію та контроль у сфері агропромислового виробництва і повинен бути спрямований на раціоналізацію управління регіональним агробізнесом. Основною функцією держави у рамках програмно-цільового забезпечення регіонального агроменеджменту повинно бути управління соціальним розвитком сільських територій на самоврядних принципах організації влади. Фінансове забезпечення регіонального агропромислового розвитку слід здійснювати на основі переважного використання коштів спеціалізованих позабюджетних фондів регіонального аграрного розвитку, залучення приватних вітчизняних та іноземних інвестицій в АПК, застосування регіонально диференційованих норм амортизації, компенсаційних доплат тощо.
4. Розвиток ринкових відносин в АПК України на сучасному етапі можливий лише на основі використання відповідних важелів і методів державного регулювання агропромислового виробництва. Роль держави повинна включати нормативний і регулюючий компоненти. Перший з них має забезпечувати створення нормативно-правової бази для формування системи ринкових відносин в агропромисловому секторі за сучасною методологією з використанням адекватних інструментів господарської трансформації. Регулююча функція держави передбачає створення такого механізму діяльності АПК, який би дозволяв прогнозувати його параметри та своєчасно уникати негативних проявів і кризових явищ у процесі агропромислового виробництва, сприяв би вирівнюванню економічних умов господарювання та прискоренню темпів соціально-економічного розвитку АПК, насамперед, села.
5. Формування сучасної моделі управління АПК потребує ґрунтовного аналізу еволюційного розвитку систем управління агропромисловим виробництвом в Україні. Адміністративні методи державного впливу, як свідчить практика, не виправдали себе і малопридатні для реалізації завдань, що стоять тепер перед вітчизняним АПК. Подолати колишні недоліки можна лише на основі використання відповідного економічного механізму регулювання агропромислового виробництва в умовах ринку.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на вивченні агроменеджменту у якості головного напрямку реалізації регіональної аграрної політики як в інтеррегіональному, так і в інтрарегіональному аспектах.

Література

1. *Андрійчук В.Г.* Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероб.– К.: КНЕУ, 2002. – 624с.
2. *Гайдуцький П.І.* Аграрна реформа: на порозі реструктуризації // Агроінком.– 1997. – № 8–9. – С.10–21.
3. *Дудін В.І.* Державне регулювання попиту і пропозиції на сільськогосподарському ринку // Економіка АПК. – 2003.– № 6. – С.121.
4. *Лисицький А.С.* Поліпшення використання сільськогосподарського потенціалу в Україні / Соціально-економічна ситуація та шляхи подолання кризового стану в агропромисловому комплексі України. – К.:ІАЕ, 1999. – С. 216–222.
5. *Лукінов І.І.* Наслідки і перспективи перетворень в економіці України // Економіка України. – 1995. – №12. – С.4–18.
6. *Онищенко О., Спунер Н., Осташко Т.* Сільське господарство в країнах з перехідною економікою: структурна реформа // Економіка України. – 1996. – №3. – С.74–82.
7. *Ревенко М.* Удосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки // Економіка України. – 2003. – № 12. – С.38–42.
8. *Саблук П.Т.* Стан економіки і реформ в агропромисловому комплексі України та завдання вчених економістів-аграрників // Агроінком. – 1999.– № 3. – С.5–10.
9. *Саблук П.Т.* Соціально-економічна модель постреформованого розвитку агропромислового виробництва в Україні // Агроінком.–2000.– №1–2. – С.3–10.
10. Совершенствование планирования развития агропромышленного комплекса / *А.М.Онищенко, Ю.И.Сопильняк, М.Д. Янкив* и др./ Под ред. *В.П.Попова.* – К.: Наук. думка, 1985. – 232 с.
11. *Требобчук В.М.* Еколого-економічна концепція ефективного і сталого розвитку національного АПК // Економіка АПК.– 1995.– №6. – С.3–13.
12. *Федоренко В.Г. Гойко А.Ф.* Інвестознавство: Підручник. – К.: МАУП, 2000. – 408 с.
13. *Юрчишин В.В.* Концептуальні основи розробки новітньої аграрної політики та її реалізації // Економіка АПК. – 2003.– № 8. – С.3–12.
14. <http://www.agronews.ru/> *Ушацев. И.* О неотложных мерах по совершенствованию системы управления АПК России.
15. <http://www.agrorus.ru/> *Ахметов. Р.* Совершенствование государственного регулирования развития аграрной сферы АПК.